

ÉPÍTÉSZETI SZEMLE

SZERKESZTI: BOBULA JÁNOS.

ELŐFIZETÉS:

Egész évre 8 frt. — Félévre 4 frt. — Negyedévre 2 frt.

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST, VII., SZÖVETSÉG-U. 45.

hová a kéziratok és az előfizetések küldendők.

Kéziratokat vissza nem küldünk.

—•— Megjelen havonta 2-szer. —•—

* Hirdetések felvételnek SZIGETHI EMIL kiadóhivatalában: *
VII., WESSELÉNYI-UTCA 49.

ERZSÉBET

Magyarország királynéjának a földi életét egy, az emberi burokba érde- metlenül öltöztetett, nyomorult alak, — mert még az állati bestia címmel sem lehet elnevezni, — hitvány darab vassal, szeptember hó 10-én, a szabad svájci Genfben, megsemmisítette.

Nemes szívét, a mely minden szépért, minden jóért hevülni, lelke- sülni tudott és bírt — átszúrta.

Azt a királyi szívet, a melynek érzéke volt Magyarországaért; — azt a szívet, mely a legideálisabb dolgokért dobogott; — azt a szívet, mely a sanyarú sors csapásait mártírként, valóságos keresztényi türelemmel elviselni bírta; — azt a szívet, mely szenvedni, tűrni tudott csak azért, hogy másoknak ne okoz- zon szomorúságot; — azt a szívet, mely belsőleg inkább magában meghalt, mintsem hogy bánatával másokat bántson; — azt a szívet, mely már túl volt a földi életen — és enyhülést, még földi életfentartást csak másokért keresett az áldott természet tágas és jótékony hatású terein; azt a szívet, mely a művé- szetekért általában; — de — azt a szívet, mely a legszomorúbb földi csapások közepette, az építészetért, mint a művészetek anyaméhért, rajongni volt képes... ezt a szívet mi földiek nem fogjuk hallani többé itt dobogni, mert azt a szívet az elvetemedett gyilkos, nyomorult módon elrabolta tőlünk.

Királynénk földi szívét elveszítettük!

De mert hitünk van, hiszszük, hogy királynénk földöntúli jó szíve ott az örökkévalóságban dobog érettünk...; dobog az övéiért, dobog a művészetért és — könyörög szeretett Magyarországaért...

És mert hitünk van, hiszszük azt is, hogy az a jó szív első sorban azért könyörög, hogy a véghetetlen jóságú Isten engedje a magyar királyt, — földi fogalmaink szerint, — nélküle megszorodva bár, de meg nem törve, — sokáig uralkodni népeinek boldogítására!

Addig pedig, Te érző és közöttünk azért mindig élő, jószívű király- nénk! Építs oda fenn, mindannyiunk Istene engedelmevel, a ki Téged atyai karjai közé fogadott, építs egy nagy hatalmas és művészi kivitelű, oszlopsoros «Achilleion» palotát, a mely méltó lesz majdan fogadni a most elszomo- rodott férjedet. — Magyarország királyát és a Te, — Isten kegyelméből elpusz- títhatatlan földi — Magyarországodnak, — koronként hozzád felszálló fiaidat és leányaidat, a kik veled ott találkozni fognak!

ÉPÍTÉSZETI TISZTESSÉG.

√x. Hát ez mifajta madár akar lenni? Hiszen tisztességnek, a művelt emberek-nél, mindenütt kell lenni; miért kell tehát egy külön építészeti tisztességet hangoztatni?

Nos, hát azért, mert ez a tisztesség sok helyütt hiányzik s ennek folytán az építészeti kar nem is foglalja el a társadalomban azt a méltóságos helyet, a melyet különben elfoglalhatna, ha az építészeti tisztesség az egész vonalon honolna.

De mély sajnálattal kell feljegyeznünk, hogy az egyes építészek maguk rombolják szét az elvárható tiszteletet azzal, hogy első sorban önönmagukat nem becsülik meg és hogy másodsorban, többeknek eljárása egymás között, nem felel meg ama általános körvonalazott keretnek, melynek belsejében a tisztességet lehet fellelni.

Ez az oka annak, hogy az építészt csak amolyan páriának tekintik, a kinek pusztán az előszobában van méltó helye. — És ez az okoskodás nemis alaptalan: mert a ki önönmagát nem becsüli meg, az nincs jogosítva másoktól várni — annál kevésbé követelni, megbecsülést.

Legiószámra idézhetjük azokat a sajnálatraméltó fattyú kinövéseket, melyek az építészeti kart, ennek örvendetes szaporodásával, az utóbbi időkben ellepték. Tisztos verseny helyett rút ócsárlás, becsületes munka helyett a féregcsúszás, tehetség helyett a pénzzel tömött, vagy tömendő tudatlanság foglalta el a tért s annyira elkorcsosodtunk, hogy a tehetségek sem akarnak már magukban bízni, hanem elvetemednek az aranyborjú imádására, s az építészeti karral eltüretik a legnagyobb megaláztatásokat. . . .

Nem szándékozunk mindeme elszomorító jelenségek boncolgatásába ezúttal belemenni, csupán egy-két példával akarjuk megvilágítani azt, hogy mennyire van szükségük az építészeknek eljárásukban, működésükben a tisztességet egyáltalán, de első sorban egymással szemben ápolni és fentartani. Ez a hangoztatott törekvés az építészek legsajátosabb érdekük, hanem a nagy közönség érdeke is, a mely közönség az építészekben művészeket keres és nem veszekedő kofákat akar találni. Művészeket, a kik, ha a tisztesség útját el nem hagyják, képesek szép, nagy és jó alkotásokat teremteni.

Elítélő véleményt szült az az eset, hogy a kőbányai templom tervezőjétől a főváros a belső berendezési munkálatok tervezését elvonta és más építészre bízta. Mi megengedjük, hogy az építettőnek volt joga haragudni tervezőjére munkájának lassúsága miatt; noha az egyéni dolog, hogy az, a ki teremteni akar és nem csupán egy százéves minta után akar pár csizmát megvarrni, — az nem dolgozhatik úgy, mint a napszámos, mert teremtésre szolgáló gondolkozása időt vesz igénybe; — holott a varga gondolkozás nélkül, mechanice megvarrja a bagaria csizmát.

De még elképzelhető az építettő haragja, a ki nem akarja respektálni a tervező alkotni vágyó intencióit és csak közönséges, mindennapos, ismert alkotással megelégszik, s ennek folytán elfordul a teremtő művésztől.

Hanem hogy azután találkozik egy építész, a ki a tisztességgel összeférhetőnek tartja: kartársának megkezdett és be nem fejezett munkáját kezéből kivenni s léleknyugalommal, mint sajátját tovább folytatni, — ez az, a mi a legnagyobb elítéltetést és megvetést hívja ki. Nem lehet eléggé ostromozni ezt az eljárást és nem találunk szavakat annak megrovására. . . .

Hasonló eset adta elő magát az utolsó hetekben is: Épen e lapnak a szerkesztője évek óta dolgozik, fáradozik azon, hogy saját eszméje szerint a családi házakat a főváros körzetén létesíthesse. Nemcsak fárasztó munkájába, hanem tetemes pénzbeli áldozatokba is került ennek az eszmének a propagálása s mikor évek múltán odáig jut, hogy a kivitel küszöbére tegye lábát, akkor előáll GERSTER KÁLMÁN «kartársa» és komoly ajánlatot tesz, hogy már most ő fog tervezni; a teremtő erőt most már az építettők tegyék el az ócskavas közé; ő majd elvégzi a további tervezést; azoknak pedig, a kiknek az előbbi építész készített tervezetet, azoknak GERSTER KÁLMÁN ingyen fog új terveket fabrikálni, hogy kárunk ne essék. Ezt az eljárást GERSTER KÁLMÁN az építészeti tisztességgel összeegyeztethetőnek tartotta, mert különben nem követte volna el. — Mi más nézetten vagyunk. Mi helytelenítjük és undorral fordulunk el tőle, mert az építészeti kart képes lealacsonyítani.

Számtalan hasonló esetet idézhetnénk, melyek az építészek karát mélyen sértik és lealacsonyítják; de példának ez a kettő is elég, a mely két esetről az utóbbi időkben nyomtatott betűket olvashattunk.

Az ilyen eseteket azonban ki kell küszöbölni; — az ilyen eseteket lehetlenné kell tenni; — vagy pedig lehetlenné kell tenni a kar érdekében azok elkövetőit.

Az építészek karának azt az elvet kell saját és a nagy közönség érdekében vállalni, hogy a szükségképiség és a becsületese munka, osztozkodjanak az emberi társadalom területén a tisztesség határain belül. Ezt a tisztesség útját az építészeti karnak elhagyni nem szabad és annál erélyesebben kell azt megvédeni, minél nagyobb számú a kar.

Szeretnők hinni, hogy a felhozottak pusztán az egyesek meggondolatlanságának tulajdoníthatók, és ez esetben elégséges lenne az egyszerű figyelmeztetés a hivatott Egylet részéről. De ha mélyebbre ható gyökerei lennének az említett eseteknek, a melyeket az általunk értelmezett tisztességgel összeegyeztetni nem lehet, akkor az egész építészeti karnak férfias megtorlásra kell magát elhatározni mindannyiunk érdekében, — ez érdekkörből az elkövetőket sem véve ki.

Ki lesz az a hivatott bátor férfiú, a ki az építészeti tisztesség megvédésére kezdeményezőleg síkra fog szállani?!

Mi a publicisztikai kötelességünknek a kar érdekében eleget teszünk akkor, a midőn ez irányban szavunkat hangoztatjuk.

ÉLVEZETEINKRŐL.

Irtá: ISTVÁNFFY GYULA.

Ha az ember figyelemmel kíséri azokat a megnyilatkozásokat, a mit itt-ott idegenből hazatérő honfitársainktól hall, elszomorító az a kép, a mely lelkünk előtt megjelen. Nemesebb értelemben vett élvezetekben oly végtelen szegények vagyunk!

Külföldön minden városnak meg van a maga színe, karaktere, szokása, a mely az újság ingerével hat, leköti figyelmünket, okulunk, — a nemzet erejét, specialitását minden lépten-nyomon érezzük. Egyebütt is van évad, — mint nálunk is divatból kifejlődött, — de nem oly álmos, üres, mint minálunk.

Ha a benszülött nyaralni megy, ott célja van; az élet izgalmait megkivánják, hogy néha-néha tartózkodásunkat változtassuk, erőt gyűjtsünk s ilyenkor az idegenek, a vidék árasztja el a városokat. Ő is oly célból teszi ezt, hogy okuljon, fővárosa haladását látva, otthonának legyen hasznára.

A város gondoskodik, hogy az az idegen jól találja magát, rendez mindenféle tanulságos látványosságot, kiállítását; nem engedi kihalni a várost.

Nálunk nyáron semmi sincsen; az előtt szent István napján tódult a nép a fővárosba; ma már mintha az is kiveszett volna.

Pedig ha egy város egész nyáron át

alszik, elszegényedik s veszteségeit aztán nem képes pótolni.

Egy város, hogy igazán vonzó lehessen és tanulságos, az művészetétől függ. A legelső behatások a döntők mindig, a melyek feledhetlenné teszik előttünk azt, — s az a város építkezése.

Az olyan város, a melynek építkezése nem a kellemes érzetét ébreszti fel bennünk, nem lehet vonzó soha.

Budapest egyike a legszebb fekvésű városok közül való, hanem lakni benne bizony, építkezése miatt, nem a legnagyobb élvezet. Építkezésünk ideálja az, hogy mentől kisebb helyen, mentől többen legyünk összezsúfolva. Nem az a fő, hogy egészségesen, jól, kényelmesen lakjunk, hanem hogy mentől kisebb területen legyünk.

Más nagy városok kifelé terjeszkednek, a mi várost építő rendszerünk elve az intenzív építkezés. Le a kisebb házakkal, ide csak négyemeletes kaszárnya-tömbök kellene! Hogy fejlődjék ilyen körülmények között e művészet, a nemesebb élvezet? Lehet az építőművésznek bármily szép eszméje, e kaszárnyák között kivihetetlen s kénytelen megalkudni a körülményekkel.

Pedig Budapestet vonzóvá, kényelmesen lakhatóvá tenni, nem volna épen lehetet-

len. Ha Budapest környékén kényelmes családházak épülnének, külvárosai, a budai hegyek megnyílnának, télen-nyáron mindenki megtalálhatná otthonát, a melyet széppé, kényelmessé tenni hő vágya, törekvése volna. S ha kellemes lenne otthona, élvezetei, művészi szükségletei is mások volnának. A kit a kellemetlenségek környékeznek, otthon a szomszéd, utcán a por, a folytonos utcabontás ezer bajai, bizony kedélye a szép iránt nem lesz fogékony és élvezete legfennebb a kávéház kultuszáig fejlődik. Innen van azután, hogy oly rideg, oly üres a mi egész szellemi életünk. Egyesületek, ha létesülnek is, nem jobbak, mint egy-egy kávéházi összejövetel, egy-egy kis koncert még kivételes jó dolog, de rendes napi szükséglet a kártya s az evés, ivás.

A nép? a szegény! egyebütt ennek is meg van ingyenes élvezete. Nálunk semmi. Külföldi városokban egymást érik az utcai látványosságok, menetek, ünnepélyek. Mi ezeréves multunk megünneplésekor is egy úgynevezett «díszfelvonulást» tudunk összehozni; egyik hivatott festőnk komoly nagy történelmi képcsoportjainak bemutatása helyett.

Nem hiszem, hogy valakinek eszmét, gondolatot nyújtott volna e látvány, ha elgondoljuk, milyen nevelő, oktató hatással lett volna művészeti s tudományos szempontból a másik.

Egyebütt művészeti dolgokban, művészek intézkednek; — minálunk mindent

hivatalból csinálnak szűk látókörrrel, ridegen. Innen van azután, hogy egész életünk oly tartalom nélküli üres, rideg. Csak épen leéljük éveinket, mint az igás állat, de nemesebb értelemben élvezni képtelenek vagyunk.

Nálunk mindenki széthúz; nem tud örövendeni, élvezni, mert mindennek rugója minálunk az önérdek; — pedig nagy teteket csak teljesen összhangzatos együttműködés által lehet elérni. Innen van azután, hogy művészeti ügyeink oly siralmas állapotok közt tengnek.

Sem fővárosunknak, sem vidéki városainknak magyar nemzeti karaktere kifejlődni nem tud. A mi történik is művészeti dolgokban minálunk, inkább divatból létesül, mint nemesebb élvezeti szükségletből, és a mi divat, így az nem lehet eredeti nálunk, lévén a divat nem egyéb, mint a műveltség magasabb fokán álló népek izlésének, a kevésbé előhaladt nemzetekre hatása, mikor önkénytelenül meghódol a fejlettebb műveltségű népek izlése előtt a fejletlenebb.

Vezetőink hogy mit hoznak divatba így beláthatatlan hatással lehetnek a fejlődésre. Épen úgy, mint a művész tehetségét a tárgy megválasztása mutatja leginkább, a vezetők művészi fejlettségét a létesült épületek és más műreemek fejezik ki. Ha a vezetők gátul vannak a művészek teremtésénél, remek dolog nem jöhet létre, mert meg van zavarva a harmonia s az eredmény zürzavar, a mely élvezetet nem nyújthat soha.

A MAGYAR MUNKÁSOK MELLÖZÉSE.

(B. H.) Régi s általános panasz, hogy a magyar munkás nem tudja megkeresni a mindennapi kenyeret, mert még a magyar fővárosban, Budapesten is leszorítja a magyar munkást a tolakodóbb külföldi. Nap nap után ezer meg ezer külföldi, különösen olasz és cseh munkás tódul a fővárosba. Valamennyit készen várja a munka. Csak a magyar munkás éhezik s kénytelen tétlenül nézni, hogyan boldogul Budapesten minden, a mi nem magyar. A munkások minden vasárnap nyolc-tíz gyűlést tartanak. Hevesen szónokolnak a munkásgyűlésen az általános meg a titkos szavazásról, a közös meg az önálló vámterületről

s más nagy elvi dolgokról, a melyekhez a munkások megélhetésének nagyon kevés köze van. De hallgatnak az internationalista izgatók arról, hogy miért boldogul Magyarországon minden idegen s miért éhezik épen a magyar munkás. S a munkások vakon követik vezetőiket s a nagy dikciók közepette elhiszik, hogy a nagy politikai kérdések megoldásától függ az ő boldogulásuk.

A főváros hatósága, élén a polgármesterrel, nem elégedett meg a nagyhangú frázisokkal s kutatót az okok után, a melyek lehetetlenné teszik, hogy magyar munkás magyar földön boldoguljon. HAL-

MOS JÁNOS polgármester megtalálta az igazi okot. A közigazgatási bizottság ülésén félévi jelentésében nyíltan rá is mutat a baj okára. A polgármester jelentésében hangsúlyozza, hogy az év elején munkahiány volt. Csak a magyar munkások maradtak munka nélkül, mert a külföldi munkások valamivel képzetebbek. A fő ok azonban az, hogy a munkavezetők nagy része külföldi s azok a magyar munkások mel- lőzésével honfitársaikat alkalmazzák.

A jelentést a közigazgatási bizottság fölküldi a kormányhoz. Lehetetlen, hogy a kormány komolyan ne foglalkozzék a magyar munkásoknak ilyen erőszakos mel- lőzésével s ne keressen módot annak megszüntetésére. Anglia és Amerika még arra is gondot vetnek, hogy a bevándorló munkások ne szoríthassák le a munkabéreket, mi pedig egyenesen kiszolgáltatjuk a magunk embereit a bevándorolt idegeneknek. A kormánynak ezerféle módja van arra, hogy a bajon segítsen. Számtalan iparválalatot segít a kormány, nagy összegű szubvenciót osztogat. Csak méltányos és igazságos volna, ha a kormány a magyar pénzzel segített vállalatoktól megkövetelné, hogy bizonyos arányban magyar munkásokat alkalmazzanak.

Régen tudott dolog már, hogy a külföldi munkavezetők nem csak előnyt adnak honfitársaiknak, hanem üldözik a magyar munkásokat s a mikor ezer és ezer magyar munkás hiába könyörög munkáért, a munkavezetők csapatostul hozatják honfitársaikat. Eddig csak panaszként hangzott ez a vád. A magyar munkások panaszkodtak évek óta. A sajtó is foglalkozott több ízben a kérdéssel, különösen olyankor, a mikor egyik-másik külföldről üres tarisznyával idevetődött s itt zöld ágra jutott munkavezető annyira vakmerő volt, hogy százával kergette el a magyar munkásokat. De a munkások panaszát nem hallgatta meg senki. Odairták a többi panasz mellé s elintézték azzal a salamoní itélettel, hogy a munkásnak már mestersége a panaszkodás. Az illetékes tényezők nembánomsága odáig fejlesztette a dolgot, hogy a főváros polgármestere hivatalos jelentésben kénytelen konstatálni, hogy a magyar munkás a külföldi miatt Budapesten nem tud munkát és kenyeret kapni. Nem üres panaszkodás tehát, hanem komoly jelenség, a mely ha tovább fejlődik, nagy veszedelmet okozhat.

Meg vagyunk győződve, hogy HALMOS JÁNOS, a ki rövid polgármesteri működése alatt megértette, hogy Budapest hatóságának egyik legfontosabb feladata a magyar nemzet erősítése s hogy Budapestet mindenekelőtt a magyarság középpontjává kell tenni, nem azért mutatott rá a veszedelmes bajra, hogy egyszerűen megtöltse a kérdőívet, hanem komoly tanulmány eredménye ez a szomorú jelentés. S ha meggyőződött a polgármester, hogy Budapesten üldözik a magyart, állásának egész hatalmával meg fogja akadályozni a vakmerő üldözést. Nem fogja megengedni, hogy itt a magyar fővárosban külföldi kétes ekszisztenciák vegyék ki a magyar munkás szájából a kenyeret. S ha a polgármester komolyan akar segíteni az éhező magyar munkásokon, könnyen megteheti.

Budapesten a munkásoknak több mint hetvenöt százaléka építkezéseknél dolgozik. Az építések jelentékeny részét a főváros végezteti. Közel tíz millió forintot fizet évenként a főváros közmunkákra, a melyeket vállalkozás útján csináltat meg. Kötetekre mennek a föltételek s ha a polgármester s a tanács segíteni akar a nemzeti veszedelmen, minden nehézség nélkül, egyszerűen tanácsi határozattal elrendelheti, hogy a vállalkozók föltételei közé fölvételessék, hogy a vállalkozó magyar munkavezetőt köteles alkalmazni. Ha a tanács a vállalati föltételekben kiköti a magyar munkavezető alkalmazását, akkor a bajon segítve van. Alig van olyan iparvállalat, a mely ne reflektálna egyik-másik fővárosi munkára s olyan iparág, a melynek a főváros ne adna munkát. Ha tehát a tanács az összes vállalati föltételekben kiköti, hogy a vállalkozó magyar munkavezetőt köteles alkalmazni, rövid idő alatt megmenti a magyar munkásokat.

Az egyetlen ok, a mit a kikötés ellen fölhozhatnak, hogy nincsen elegendő képzett magyar munkavezető. Ez az ok azonban csak humbug, a melyet a féltékeny külföldi munkavezetők kiabálnak tele torokkal. A legtöbb külföldi munkavezető az építkezéseknél van. A mi ipariskoláinkból pedig elegendő számú, a külföldinél sokkal jobban képzett munkavezető került ki. Tessék csak végignézni az ipariskolát végzettek névsorát s azt fogják látni, hogy a legtöbb kitünő bizonyítványa s megfelelő képzettsége mellett sem tud munkavezetői alkalmazást kapni s malteros

kanállal kezében ott dolgozik a többi munkás között. Természetes, hogy ilyen viszonyok mellett kerülik az iskolát, a mely annyi kvalifikációt sem ad, mintha valaki Olasz- vagy Csehországból egyszerű munkakönyvvel vándorolt be, hogy fölfalja a magyarok elől a kenyeret. A vállalkozók csak azért alkalmazzák szivesebben a minden kvalifikáció nélkül való külföldieket munkavezetőkül, mert azok valamivel olcsóbban vállalkoznak. Könnyen tehetik. A magyar munkavezető itt akar élni családjával, lakást vesz s fizeti a terhes állami és községi adókat. A külföldi munkavezető otthon hagyja piszkos falujában a családját, meghúzza magát egy hónapos ágyon, a közterhekhez egy fillérrel sem járul s ha tele szedte magát magyar pénzzel, haza megy a népe

közé s szidja a barbár magyarokat, a kik tüzzel-vassal üldözik az idegen nemzeti-segeket. Ezért vállalkozhatik a külföldi olcsóbban, meg azért, mert a magyar munkástól oklevelet követelnek (?), hogy munkavezető legyen, a külfölditől nem kívánnak mást, mint munkakönyvet. Azért építünk mi annyi vérrel Budapesten, azért (?) van napirenden az építési szerencsétlenség.

Meg vagyunk győződve, hogy HALMOS JÁNOS polgármester első sorban ennek a kérdésnek a megoldásához fog s komoly és erős intézkedésekkel meg fogja akadályozni, hogy Budapesten azért ébezzon a munkás, mert magyarnak született. A polgármester bizonyosan meg fog tenni annyit a saját honfitársai érdekében, a mennyit a külföldi munkavezetők megtesznek az ő honfitársaikért.

DOMENICO ALFANI.

E művészszel nyer befejezést a régibb stílű umibr ai festő-iskola sora.

PERUGINO alatt kezdé meg pályáját, mint RAPHAEL ifjabb iskolatársa, a kihez szorosabb baráti viszony fűzte; 1553-ban még életben volt. A perugiai festőcéh lajstromába «per Porta Borgua DOMENICO DI PARIS PANDERI ALFANI» néven 1510-ben jegyeztetett be. 1511-ben BERTO DI GIOVANNI-val hat trombitás zászlót festett; 1513-ban ugyanama társával készíté X. LEO címerét; 1535-ben GIACOMO MILANESE-vel III. PÁL pápát és rá következő évben SZT. LAJOS szobrát a S. Francesco-ban.

RAPHAEL-lel való barátságának egy becses emléke maradt az utókorra.

DOMENICO ALFANI Perugiából megbízást nyert, hogy a karmeliták temploma számára egy oltárképet fessen és ő RAPHAEL-t kérte meg, hogy készítsen hozzája vázlatot. Készséggel tett RAPHAEL eleget eme kívánságnak és nagyon körülményes kivitelű rajzot küldött magyarázó sorok kíséretében, különféle megbízásokkal, a melyekből ama időre nézve lehet következtetéseket vonni. E rajz és levél a VICAR IN LILLE gyűjteményben van, a festményt a perugiai képtár őrzi.

A festmény tárgya a SZT. CSALÁD. MADONNA a szabadban egy kövön ül; előtte

a füves talajon áll a körülbelül két éves, ruhátlan KRISZTUS és nevelőatyja felé fordul, a ki egy gránát-almával kínálja. A túldalalon, MADONNA jobbján, közelebb az előtérhez, a félig öltözött KER. JÁNOS fiú alakja foglal helyet a kereszttel. Hátrább SZT. ANNA áll és derült arccal tekint a földre; vele átellenben van JOACHIM, ugyanama helyre pillantva, ki nem magyarázható kedvetlenséget árulván el vonásai. Halmos táj várossal alkotja a háttérét. A menny baloldali boltozatán gyermek-angyalok nyüzsögnek, kik közül az egyik két kézzel koronát tart a MÁRIA feje fölé, másik kettő pedig rózsakoszorúval egy táblát emel, melyen következő fölírás olvasható: «Diva Anne dicatum». Fölöttük a szent galamb terjeszti ki szárnyait. A mű kompozíciója a főmasszákból és vonalakból szimmetrikus, a részleteknek szigorúbb mérlegelése nélkül. Így pl. ANNA és a kis JÁNOS tartják a két öreg egyensúlyát. Az alapok beállítását és mozdulatát, kivált a MADONNÁNál és KRISZTUS-nál az ellentéteknek a szép hatására számított játéka érvényesül és az egész csoport egy előkelő társaság benyomását kelti; csak a menny angyalai igazi gyermekek. A kép nagy szorgalommal (és csak jelentéktelen, nevezetesen a ruhákra vonatkozó változtatásokkal) lett

a rajz nyomán megfestve. És mégis oly kevéssé sikerült a rajz szellemét fölfogni, az arcok kifejezése oly gyöngye, hogy egy modern kópia benyomását kelti. Mindazáltal a meleg színárnyalat és a hússzín gyöngéd modellációja, valamint a színezés ereje és harmóniája által átlag kedvező összbenyomást kelt. A MADONNA mellszegélyén MCCCCCX van följegyezve, köpenye szegélyén pedig, jobb lába fölött Ansel Menco; továbbá ANNA mögött egy ívben ANSELMO olvasható. Hogy kinek a személye van ezzel megjelölve, az még nincs kiderítve. Hogy pedig «Menco» DOMENICO ALFANI-t jelent, az kétségtelen, tekintetbe véve RAPHAEL-nek a rajzhoz mellékelt levelét, melyben következőket írja: «Ne feledje MENCHO és küldje el nekem RICCIARDO szerelmi dalait, melyeket a szív nyugtalanságában, egy utazásra indulása alkalmával irt; emlékeztesse CESARINO-t is, hogy a szóban forgó prédikációt megküldje és ajánljon neki engem. Ne feledje ATALANTA asszonyt is fölkérni, hogy juttassa hozzám a pénzt és lásson utána, hogy aranyban szolgáltatassa ki azt önnek és mondja meg CESARINO-nak is, hogy ő is kérje őt ezért. És ha még valami egyebet tehetek önért, írjon nekem.»

A képtárnak egy olajban festett trónoló MADONNÁ-ját szintén DOMENICO ALFANI műve gyanánt őrzik. Az angyaloktól környezett anya enyeleg a gyermekkel, miközben SZT. PÉTER, PÁL, MIKLÓS és LUCIA mellette állanak. MDXXIII. évszám van rájegyezve.

A MADONNA di Monte Luce-templomban, a második baloldali oltár fölött, van egy kép: MÁRIA megkoronáztatása, melyhez a főmotivum FIESOLE hasonló képéből van véve. 1517. évszámmal van jelölve és eredete dacára nagyon üres, jellem és kifejezés nélküli munka, melynek — úgy látszik — DOMENICO ALFANI a szerzője. Citta della Piève székes-egyházában van egy MADONNA di trono, mely a művész jobb munkái közé sorozható.

Tehetségének magaslatán mutatja be magát DOM. ALFANI a perugiai, a Collegio della Sapienzo S Gregorius-kápolna oltárképén. MÁRIÁ-hoz szenvedélyes bensőséggel simul az ölében tartott gyermek, miközben ő a pompás lépcsőzetes trónon királynői módon foglal helyet. Két, majdnem vízszintesen lebegő angyal koronát illeszt fejére. A trón jobb oldalán áll SZT. GERGELY, pápai triaráját

a trón lépcsőjére helyezvén, balról SZT. MIKLÓS, püspöki mitráját hasonlóan letevé. A háttér tájkép. A festményhez készült rajzon a MADONNA köpönye szegélyén A. D. . . . DXVIII. Domenico pecit van jegyezve és e rajz nem származik RAPHAEL-től, hanem a művész saját szegénységének tudatában, kollégája, EUSEBIO példájára, minden megfontolás nélkül RAPHAEL egyik MADONNÁ-ját ültetvé a trónra. Mindkét szent alakja méltóságos, rajzuk és kifejezésük eleven. A színek és mozdulatok RAPHAEL-éi, azonban a drapériák rajza, nevezetesen a lebegő angyaloké, fogyatékos.

Mindazáltal megmagyarázhatlan, hogy egy művész, — bárha idegen segítséggel, — miután ennyire felküzdötte magát, e segítség nélkül és idővel oly mélyen sülyedhetett, mint az DOM. ALFANI-val — 1536-ból való képével, mely KRISZTUS születését ábrázolja — történt. E kép eredetileg S. Francesco-ban volt s jelenleg a képgyűjteményben van és annyira forma- és szellemszegény, minden szépérzék és izlés nélkül való, hogy csak nagy fáradsággal lehet benne a raphaeli halvány emlékeket fölfedezni. 1537-ből való az ANGELO ALESSANDRI örökösök megrendelésére készült olajfestményű MADONNA in trono a S. Francesco del Prato baloldali kereszthajójában. Az egész kompozíció RAPHAEL későbbi képeiből van összeállítva és legalább mint utánzat érdemel dicséretet. A S. Giuliana-ban is volt egy MADONNA in trono DOMENICO ALFANI nevével. A MADONNA di Cattel Rigoue számára 1543-ban készült oltárképéből csak az orom és predella van meg. Mindeme dolgok, melyek létrehozásában DOM. ALFANI fia, ORAZIO is részes volt, a haldokló utolsó lehelleteként, az egykor annyira érzelemdús, egyházi rajongással teljes, ideális szépségekre törekvő umbriai festőiskola elmulására emlékeztetnek, miután saját megdicsőülését már rég túlélte.

*

Ennélfogva vessünk vissza még egy pillantást az iskola jobb napjaiból származó művekre, a melyekben szelleme még teremtőerejében él, szerzőik azonban tévesen, vagy egyáltalán nincsenek megnevezve a műtörténelemben.

A Porta di S. Francesco előtt egy kicsiny, reneszánsz-stílusban épült templom áll: MADONNA DELLA LUCE a neve. Keletkezését egy régibb freszkó-

festményű csodatévő MADONNA-képnek köszöni, mely oltárképpé lőn emelve.

Nem tekintve a MADONNA inkább falusias, mint ideális vonásait és a gyermeknek túlkövér formáit, valamint az angyalok sovány lábszárait, e rosszkarban tartott kép mégis jó benyomást gyakorol. Beállítás, mozdulat, formák, arányok a perugiai jobb stílhez tartozónak minősítik; a hússzín világos, aranyos árnyalattal bír; a kifejezés érzelemdús; a levegős háttér fokozza a derült hatást.

S. Pietro fuori-ban, a kolostor felső emeletén van egy — sajnos — nagyon sérült állapotban lévő freszkókép, a Capella di S. Magdalena MADONNA in tróno-ja, mely előnyösen reprezentálja a peruginoi iskola szellemét.

Eme névtelen művek legkiválóbbika Città di Cattello-ban a Tutti Santi Convent templomában van, bemenet a jobboldali oltár fölött. Baldachin alatt, a trónon ül MÁRIA, ölen a meztelen gyermekkel, a ki Szt. KATALIN ujjára tolja föl a jeggyűrűt. Eléje nyitott könyv

van helyezve, melyet két kézzel tart, mialatt ránk néz; a tulsó oldalon Szt. FLORIDUS és Ágoston állanak olvasva. A felső, félköríves záródásban az Angyali üdvözlés van festve. A festmény anyaga tempera, a keret stílje 1500—10-ből való. Az egész mű szelleme és kivitele RAPHAEL kortársát sejteti a XVI-ik század első tizedéből.

Città di Cattello-ban a S. Domenico-ban van egy Angyali üdvözlés, mely az aláírás szerint FRANCESCO DA CATTELLO-t nevezi szerzőjéül és LUCA SIGNORELLI befolyására enged következtetni.

Ugyanez áll az ott lévő Szt. SEBESTYÉN vértanuságára, melyen két angyal az örök élet koronáját nyújtja feléje. Az ábrázolás több drámai motívval bír, mint a mennyi az umbriai iskolában használatos volt. Az aláírás következő: Hoc opus fecit fieri Baptista Jacobi Corti pro sua et suorum defunctorum salute MCCCCXIV; mellette egy papirszeleten: JACOBUS Mediolanensis F.

R A P H A E L.

PERUGINO nevezetesebb tanítványai közül egyiknél sem lehet oly pontosan megállapítani ama határvonalat, a melyen belül az umbriai festőiskolához tartozik, mint épen RAPHAEL-nél és bár nem tudjuk pontosan megállapítani az évet és hónapot, még is biztosak vagyunk benne, hogy ez csakis 1500 körül történhetett, és hogy a Flórencbe való átköltözése alkalmával egyszersmind tanulói környezetétől is megválk, valamint arról is bizonyosak vagyunk, hogy PERUGINO számos tanítványai között ő volt a legkiválóbb és tehetsége gyors és szép kifejlődését úgy mestere, valamint tanítványai növekvő érdeklődéssel és bámulattal követték.

1484. év április 6-án született, tehát atyjának 1494-ben bekövetkezett halála alkalmával alig volt több tizenegy évesnél s így bajosan készíthetett annál művészi tanulmányokat, vagy — mint némelyek hajlandók állítani — még kevésbé lehetett annak segítségére műveinek kivitelénél, dacára annak, hogy szokatlan tehetsége

bizonyynal már akkor is megnyilatkozott, a mi arra indította nagybátyját, 1491-ben elhalt anyja fivérét, SIMON DI BATTISTA CIARLÁ-t, hogy öcscse tehetségeinek minden tekintetben megfelelő mester után nézzen. Urbino-ban nem volt ilyen festő. RAPHAEL atyja az ő rímes krónikájában már régebben a többiek fölé helyezett két művészt, LEONARDO-t és PIETRO-t. LEONARDO Milanoban LODOVICO IL MORO szolgálatában volt; PIETRO dicsősége tetőpontján Perugiát választá székhelyéül és ottan iskolát alapított, mely az alapos és tökéletes kiképzés összes követelményeit kielégíteni látszék. Tehát erre esett a CIARLA választása — és nem is soká látszék habozni tervének kivitelével, mivel öcscse még egy aránylag kevés számú tanítványokból álló csoport tagja lett. Hogy azonban mily gyorsan vált a mester első, kitüntetett tanítványává, az abból látható, hogy őt szívesen foglalkoztatta saját műveinek kivitelénél, és hogy jelenleg számos mű ejtheti tévedésbe a műismerőt arra nézve, hogy a mester, vagy a tanít-

vány nevét függessze hozzája? Egyes tanulmányok, alakok, sőt egész festmények másolása által RAPHAEL annyira beleélte magát mestere modorába, hogy eme bizonytalanság — mely a szigorú kritika következtében hova-tovább csökkent, azért még soká fog tartani.

A perugiai S. Pietro fuori-ban, a sekrestyében látható két meztelen gyermekcsoportja háromnegyedrészes életnagyságban, a melyet régi hagyományok szerint festett RAPHAEL, PERUGINO-nak az ottani S. Anna-templom Szent családjából kopizálva. (E mű jelenleg a marseille-i muzeumot ékesíti.) E csoport hús színe igen világos, kezelése gyöngéd, ügyes, de még nem egészen szabad ama bizonyos aggályos igyekezettől, mindazáltal át van hatva a legbensőbb érzelmektől, minőkkel az eredeti mű sem dicsekedhet.

Miután RAPHAEL tanulmányait PERUGINO-nál a mester műveinek (rajzainak és festményeinek) másolásával, valamint természet utáni tanulmányait is a mester előirt módszerének lelkiismeretes alkalmazásával gyakorolta, sőt csakhamar a mester műveinek kivitelénél annak segítőtársa lett, tehát ennek következtében saját alkotó tehetségét annyira annak mintájához kelle alkalmaznia, hogy kettőjük összetévesztése igen könnyen megtörténhet. Mentől bizonytalanabbá válik e helyen a talaj, a melyen RAPHAEL fejlődésének történetét követnénk, annál nagyobb értékkel bír ama, RAPHAEL tanuló éveiből való vázlatkönyv, melyet a velencei művészeti akadémia tulajdonában őriznek, és a melyben egyes rajzok még a PERUGINO előtti időre vezethetők vissza, azonban egyik sem látszik meghaladni az 1505. év dátumát. Számszerint körülbelül 100 darab, többnyire tollal készült rajzot tartalmaz, némelyek vonalozva vannak, mások szépiával, ecset segítségével készültek, sőt helyenként fehérrel vannak fölrakva és jó állapotban megtartva. Nagyobb kényelem okáért szétszedték a könyvet egyes lapjaira és rajzgyűjteménynyé állították össze. Hogy eme vázlatkönyv eredeti állapotában biztosabb támpontot nyújtott a rajzok időrendi sorára nézve, az bajosan állapítható meg, mivel a művészek vázlatkönyveiket nem irodai, pontos sorrend szerint szokták használni.

Tekintsük meg a tartalmát és kísértsük meg, hogy eme változatos gazdagságban képesek vagyunk-e a kezdetet és véget fölismerni. Tizenegy darab lap minden kétséget kizárólag ama időszakra utal,

mielőtt RAPHAEL PERUGINO-hoz került volna. Ezek az ó-kor nagy gondolkozóinak és költőinek képzeleti képei után készült rajzok, a hercegi palota olajfesményeinek másolatai, a melyek talán durva, németalföldi modoruk által izgatták a fiút a másolásra, mivel annyira különböztek a hazájabeli művészek fölfogásától.

Ez időben készítette még RAPHAEL egy rézkarc nyomán a MANTEGNA KRISZTUS sirbatételét és egyes tájkép tanulmányokat, nevezetesen Urbino látképét a várral, ARUSZK falakkal a köznapi élet alakjaival és jeleneteivel, egy dudás pásztorral, egy disznó köré csoportosuló gyermekekkel, egy alvó gyermekkel a kocsi-ban stb. PERUGINO iskolája ama rajzokban nyilvánul, melyeket draperiák és draperia alakok, a mester mintalapjai vagy festményei után készített. Így pld. annak a S. FRANCESCO-ból való térdelő MADONNÁ-ja, egy térdelő KATALIN, MAGDOLNA ugyancsak tőle; azután fejek, mint egy ANDRÁS-fej, egy próféta feje stb., aztán következtek a PERUGINO által beállított meztelen modell utáni tanulmányok, anatómiai és draperia tanulmányok, különböző kísérletek a komponálásban, jelenetek a bethlehemi gyermekmészárlásból (e közt egy igen szelid, kedélyes jelenet); a harc egy oroszlánal, melyet egy természeti tanulmány előz meg, SÁMSON legyőzi az oroszánt; virágot szóró angyal aggastyán mellett, mely motívban már megegyezik a Louvre-ban levő nagy Szent család angyal alakjával. Egyidejűleg számos a természet után rajzolt tanulmányfej férfiokról, nőkről, aggastyánokról, gyermekekről és szép lányokról.

A legnagyobb varázst gyakorolták reá a gyermekek: anyjok ölen, vagy emlőjén, mint egy áldást osztó gyermek KRISZTUS modelljei, sőt egy olyan is, a ki vonakodik az áldásosztástól; az anya mellett játszó gyermek egy pamutgombolyító után nyulva, mely föltűnően hasonlít a kereszthez. Ülve, szaladva, táncolva körtáncban, egyik kedvesebb mint a másik, mindnyája formás, egészséges és szép. Több lap a női ideálfejeknek van szentelve, köztük az ifjú szépség és tiszta ízlés mintái, ama fej- és ruhaékben, a mint a Sposazio-ból ismeretesek. Ékítményekben sincs hiány, arabeszkok, mókusok, grifek és más fantasztikus és architektonikus kellékek. Végül e könyv még a határozott kivitelre szánt képek tanulmányait is tartalmazza, melyek fölismernhetők az átlukgatott körvona-

laktól, vagy a nagyítás céljából föléje húzott hálóról. Egy térdelő donátor képe is bizonynyal a RAPHAEL által megfestett művek valamelyikéhez tartozott, valamint egy lovas csoport, egy SZT. SEBESTYÉN, egy meztelen ifjú tanulmánya.

Az utóbb elsorolt lapok fontosak, mint származási bizonyítékok a művész már megtalált és még megtalálendő, azon időbeli műveire nézve.

Egy másik lap a sienai csoport két gráciájával, bizonyoságul szolgál annak, hogy RAPHAEL ott volt és mikor volt Szienában.

Míg eme rajzok, a legelőbbieket kivételével, PERUGINO modorának lehetőleg hű utánzatai és az iskolai szabályok lelkiismeretes betartásáról tanuskodnak, mégis — nevezetesen a természet utáni tanulmányokban — az elfogulatlan igazságszeretet és finom formai érzék bizonyos neme nyilvánul, valamint csakhamar a saját kompozíció-kísérleteiben, nevezetesen a fejideálokban, az önálló fölfogás érvényesülését lehet észlelni.

Hogy RAPHAEL mely festményei származnak ebből a korai időből, azt minden kétséget kizárólag nem lehet megállapítani. Úgy látszik, a mester műveinek kópiáival kezdte meg működését; ezt követték a mester kompozícióinak kicsinyített alakban való utánzása predellaképeknek szánva, végül azoknak szabad földolgozása. Közben saját géniuszának ösztönzését is követte. Hitelesen igazolt tény, hogy első nagyobb és önálló művei Città di Castello számára készültek és így e városnak van ama irigylésreméltó érdeme, hogy számára a dicsőség ösvényét megnyitá.

Az ottani Augustinusok konventje torentinói SZT. MIKLÓS megdicsőülésének képét rendelte meg nála, a mely műből sajnos, csak a vázlat van meg (a Vicar in Lille gyűjteményben).

Nyílt csarnokban, barát csuhában öltözött áll a szent férfiú; fölötte szárnyas angyalfej, jobb kezében feszület, baljában könyv van, melyben következő fölírás olvasható: «Praecepta patris mei servavi; ideo maneo in eius dilectione.» Lábainál ledobva hever egy gonosz démon és ruhájánál fogva erőlködik őt magához vonni, bizonyára hasztalanul, mivel a szent biztosan áll lábain, miközben bizalomteljesen emeli tekintetét a magasba. Felnőtt szárnyas angyalok állanak oldalánál és szalagtekerései írásával jelzik neki az égi támogatást. A be-

állítás, test, kar és ujjak mozdulata ép úgy, mint a fejhajlás egészen PERUGINO-ra vall, sőt még a ruhákat is a mester látásuk rájuk adni; és mégis az egész művet, a majdnem gyermekes naivitás bizonyos neme uralja, mintegy előre jelezvén a bekövetkezendő új művészi erőt.

Teljesebb és még határozottabb módon jut ez érvényre a Città di castello-i S. TRINITÁ-társulat számára készített processio-zászlón, melynek egyik oldalán a SZT. HÁROMSÁG, másikon ÉVA TEREMTÉSE volt ábrázolva. Bármily lelkiismeretesen ragaszkodik a művész az iskola szabályaihoz, az önálló gondolkodás költői szárnylebenése eleveníti meg eme festményeket.

Ugyanama városban a GAVARI-család sírkápolnája számára festette RAPHAEL harmadik művét: a keresztben függő KRISZTUS-t, jobbról MÁRIÁ-val, balról JÁNOS-sal, e mellett JEROMOS és a térdelő MAGDOLNA. A keresztben következő fölírás olvasható: «RAPHAEL URBINAS P.»

Azonban e nélkül sem foroghatna fönn kétség a mű szerzőjére nézve és pedig annál kevésbé, mivel KRISZTUS alakjának rajza is meg van.

Különben több esetben mellőzték is a névalírást tekintetbevételét és a nélkül is tulajdonítottak neki műveket, mint péld. a müncheni képtár két kis képét, KRISZTUS kereszttségét és föltámasztását — mely egy nagyobb kép predellájából való, azonban kezelésmódjánál fogva aligha származik tőle.

A velencei rajzok közt van két meztelen, természet után rajzolt alak, egyik ülve pásztorsípon játszik, a másik botjára támaszkodik. A háttérben könnyedén egy tájkép van jelezve. Angliában MORRIS MOORE festő tulajdonában van egy olajfestmény, mely kétségtelenül a föntjelzett rajz nyomán készült és «APOLL és MARSYAS»-t látszik ábrázolni. A művész e helyen nem a mithos meséjét tartá szem előtt, hanem a nemes és közönséges természet szembeállítását tűzte célul a nélkül, hogy a cselekményre gondolt volna. Mindazonáltal felmerült az a kérdés, hogy az umbriai egyházi festészet atmoszférájában miképen jutott RAPHAEL ahhoz, hogy képének tárgyát a görög mithológiából kölcsönözze? Annyi bizonyos, hogy képelele őt már korán a költészet birodalmába vezette, a mit a londoni «National Galerie» egy kicsiny képe is igazol és a melyet az ifjú UMÁNAK neveznek.

Sziklás táj keretében egy kis babérfa alatt nyugszik a felfegyverzett ifjú. Mellette jobbján áll egy komoly női alak, jobbjában kardot, baljában könyvet tartva, mindkettővel megkínálva őt; a túloldalon egy csábítóan öltözött nőalak lép elő, virágokat és gyöngyöket tárván eléje. Mind a kettő álomkép, a mint azt maga a művész átélhette.

Velencei vázlatkönyvében láthatni, mily előszeretettel tanulmányozta a gyermekeket, azoknak anyjukhoz való viszonyát. A korán elvesztett anyai szeretetnek emléke kimeríthetlen forrása lőn az anya és a gyermek közötti viszony ideális feltüntetésének, mely a szent Szűz-et és fiát feltüntető műveiben nyert kifejezést.

Az anyai szeretet emlékéhez gyakran fűződnek az atyai szeretet emlékei, a melyekből kiáradó sugarak ismételten fölhevíték szívét és fantáziáját. Nevezetesen az általa oly előszeretettel alkalmazott szárnyas angyalfejecskék vonásaikban is az atyai származás jellegével bírnak. Ezeket már legkorábbi MADONNA-képeinek egyikében is láthatjuk, melyet ALFANI grófnő számára festett.

Önállóan és még gyöngédebb fölfogással van festve a STAFFA gróf megrendelésére készült, köralakú miniatur-olajfestmény.

PERUGINO a nagytehetségű tanítvány segítségét a Pavia melletti Certosa számára festett, KRISZTUS születését ábrázoló festményénél is igénybe vette.

Egyidejűleg azonban saját vázlatai nyomán is festett képeket RAPHAEL.

Ezek közül való a «KRISZTUS az Olajfák-hegyén» című mű is, melyet az URBINÓI herceg megrendelésére festett és a mely ismétlése a florenci akadémia gyűjteményében lévő, hasontárgyú festménynek.

1502. évben Umbria fővárosa első nagy bizonyosságát szolgáltatta művészete és érintetlen vallásos fölfogása iránt táplált bizalmának. SGRA. ALEANDRA DEGLI ODDI Perugiában a S. Francesco-ban lévő kápolnája számára nála rendelt meg a MÁRIA megkoronáztatását ábrázoló oltárképet; és hogy eme föladatot mily kiválóan oldotta meg, arról a jelenben is meggyőzhet minket a Vatikán legbecsesebb kincseihez számított mű, melynek hússzíne a PERUGINO aranyos tónusában van tartva és minden forma, minden redő, minden vonás elárulja a mester jelenlétét s a tanítvány engedelm-

mes meghódolását; — mindazáltal benne a szépségnek és ártatlanságnak oly varázsa bilincseli le a nézőt, a melyet PERUGINO már nem volt képes kifejtteni.

Még jobban érvényesül eme egyéni műérzék a predella képein, kivált: az anyagi üdvözlés-en és a templomban való bemutatáson.

A perugiai képtárban két predellakép van «RAFFAELLO, prima maniera»-val jelezve, egyik KRISZTUS születése, a másik a három király és pásztorok. Mindkettő a S. Agnese-ből származik.

Midőn PINTURICCHIO F. PICCOLOMINI biborossal, a későbbi III. PIUS-szal, szerződésre lépett, hogy a szienai dóm libreriája számára nagybátyjának élet-történetét egy képsorozatban adja elő, fiatal barátja iránti szeretetének jeléül, vagy talán ama okból, hogy annak tehetsége iránti bizalma nagyobb volt önbizalmánál, RAPHAELT szólítá föl az első karton elkészítésére. És a sor szerint is első volt: AENEAS SILVIUS utazása a bazeli konciliumra.

E karton, melyről már tettünk említést, a florenci rajzgyűjteményben van és bizonyítja, hogy RAPHAEL PINTURICCHIO-val volt együtt Szienában. Azonban meg nem állapítható, hogy részt vett-e a kivitelben is.

Időrendi sorban ezután két kis műve következik, a melyeket tisztelt tartományi hercegének, URBINÓI GUIDOBALDO-nak festett, miután visszatért urbinói kastélyába és visszafoglalta hercegi uralmát, melytől őt CESARE BORGIA, VI. SÁNDOR pápa hirtelt fia, egyidőre megfosztotta. A képek tárgya ez eseményre célzólag Szt. MIHÁLY-t és Szt. GYÖRGY-öt ábrázolja, a mint a sántát legyőzik.

RAPHAEL idáig önálló kompozícióiban kisméretű művekre szorítkozott, míg a nagyméretűeket vagy a mester eredeti művei után csekély változással kopizálta, — a midőn egyszerre hirtelen túlszárnyalta őt annak a perugiai dóm számára festett és a Szt. Szűz eljegyzését ábrázoló festményének másolatával, melyet a S. Francesco convent Città di Castello-ban nála megrendelt.

Itt ért véget a RAPHAEL tanítványi mivolta. Még PERUGINO-tól kölcsönzött a motívok elrendezése, formában, kifejezésben és színeiben azonban már önálló oly mértékben, hogy e kép a nézőt már nem emlékezteti arra, hogy kopiával volna dolga.

Ennek befejezése után RAPHAEL tudatára látszott ébredni annak, hogy szükség van a művészetet az eddigiektől különböző szempontokból megismerni és eme célból legelső sorban Flórencbe el látogatni, a mely városnak, mint a szellemi törekvések előkelő központjának híre, betöltte a világot, azonban mindenek fölött a legtökéletesebb művészet székhelye gyanánt magasztaltatott.

Eme utazás időszakát megállapítja GIOVANNA DELLA ROVERE hercegnő, GUIDABALDO URBINOI herceg nővérének alábbi levele, melyet 1504-ben okt. 1-én P.ETRO SODERINI-hez, flórenci gonfaloniere-hez intézett, a fiatal RAPHAEL-t különös kegyeibe ajánlván.

«Excellenciád stb... E sorok átvívője lesz az urbinói festő, RAPHAEL, a ki a hivatásához megkivántató kiváló tehetségekkel fölruházva, további kiképeztetése érdekében Flórencben kíván időzni. Mivel pedig atyja dicséretes tulajdonságokkal bírt és előttem kedves volt és mivel fia hasonlóan szerény és nemes magaviseletű, mindenkép igen kegyelem őt és kívánom nékie, hogy teljes tökéletességét elérje.

Ennélfogva a legmelegebben ajánlom őt Excellenciádnak és kérem, hogy irántam való szeretetből, minden őt érintő dologban neki segílyt nyújtani és kegyében részeltetni méltóztassék; a mint hogy én az iránta tanusított szivességeket és megtiszteltetést olybá veszem, mint engem illetőket és a legnagyobb hála kötelezőket, a melylyel magamat Önnek ajánlom. JOHANNA FELTRIA DI RUVERE, Sovera hercegnője és Róma prefectusnője.»

Alig mérlegelhető ama benyomás, melyet Flórenc előrehaladott művészi élete RAPHAEL fogékony kedélyére gyakorolhatott, a melylyel szemközt csakis az ő, minden szélsőségtől óvakodó mértékletes természete biztosítja a múltnak jogait. A művészek közül, kit már atyja nagyrabecsült és mesterének is barátja volt, — az első volt LEONARDÓ, a kihez fordult és a kinek oktatásai és példája neki mérvadók lettek. Ezenkívül FRA BARTOLOMMEO, az ő nagyszerű, kifejező alakjaival és kivitelüknek erejével látszék őt bámulatba ejteni; ellenben MICHEL ANGELO titáni, a kedélyt nem érintő alakjaival inkább bámulatát, mint utánzási hajlamát gerjeszté föl. Mindenekelőtt pedig a régibb művészet emlékei hivatásának terén oly tág látkört nyi-

tottak meg előtte, a melyről eddig nem lehetett sejtelve. A PERUGINO ideáljai fölött kimagasló s a földi életet meghaladó, testtelen alakok mellett, a melyek a fiezolei szerzetes álmoképei nyomán jöttek létre, MASACCIO, FRA FILIPPO, FILIPPINO, GHIRLANDAJO magvas alakjai sorakoztak és fölgerjeszték benne az idealizmusnak a valósággal való elmaradhatlan összeolvadásának sejtelmét, a melyben egyedül ő lelhet kielégítést és rávezették a nagyszabásu festői koncepciók ösvényére.

Hogy flórenci időzésének rövid tartalma alatt csinált-e valamit, arról nincs semmi adatunk, Gyanítások alapján a MADONNA del Granducá-t és a MADONNA del Duca-i Terra nuovit nevezhetnők meg ilyenek gyanánt. Az elsőnek nevezett, mely a csöndes anyai gyönyör és gyermeki boldogság bűbajos egyesítése, jelenleg a PILLI galleria tulajdona. A másodikat Szent Család-nak is lehetne nevezni a csoportosítás révén és LEONARDO befolyásának jeleit árulja el kivált benne uralgó barnás árnyalatok által. 1505. év tavaszán RAPHAEL ismét visszatért Perugiába és ottan új, fölöttétevékeny művészi életbe fogott. A Flórencben szerzett sokféle benyomások visszahatása elmaradhatlan volt, bár a szélsőségektől idegenkedő természete megóvta őt az erőszakos átalakulástól, a mi őt önmagával ellenmondásba sodorta volna.

Kétségtelenül hagyott ottan megkezdett műveket, a melyeket be kelle fejeznie és kapott új megrendeléseket, a melyekhez hozzá kelle fognia.

Perugiában a Pádúai Szt. ANTAL-ról nevezett apácáktól megrendelést kapott egy oltárképre, mely a trónoló MADONNÁ-t a ruhába öltöztetett, ölen ülő gyermekkel ábrázolja. E mű, mely az 1859-diki forradalomig a nápolyi királyi kastélyt díszíté s a király menekülésével egyidejűleg eltűnt onnan, ama benyomást kelti, hogy e mű a flórenci út előtt lett megkezdve és utána befejezve, a mennyiben a régi az ujjal még nincs benne teljesen kiegyenlítve.

Ha tovább követjük RAPHAEL tevékenységét, akkor nem kerülheti el figyelmünket, hogy ő ekkor már túlnőtt a tradicionális egyházi képek fölfogásán, a nélkül, hogy teljesen megvált volna tőlük. Ennek élénk bizonyága a AUSIDEI-család tulajdonát képező s a Perugiában lévő S. Fiorenzo kápolna oltárképe,

mely Angliába, a BLENHEIM-kastélyba került.

MADONNA-nak a gyermekkel való egyházi vonatkozásai helyett RAPHAEL ez alkalommal természetes, az élet melegétől áthatott s a kedélyt érintő motivokkal helyettesíti. E MADONNA nem mint mennyei királynő trónol és fiacskája nem az áldást osztó pap. Mintha az otthon bizalmas kis szobájában volnának együtt, úgy ül a trónon és halkán tanítja a könyvbe néző fiacskáját. JÁNOS nem a szokásos prófétai mozdulattal mutat KRISZTUS-ra. A prédella képei közül csak JÁNOS prédikációja van meg. A MADONNA köpenye szegélyén 1505. évszám áll.

A tárgy megválasztása, a mi jelenlegi művészeink főgondját képezi, a mennyeiben ez a műárúsok és műbarátok részéről az ő művészi egyéniségüknek, ha nem is a legmegbízhatóbb, mindazáltal a legtöbb előnyben részesített mértéke, — a régi művészeknél keveset nyomott a latban. A templomok, kápolnák és oltárok művészi ékességük tartalmát rendeltetésük, alapítóik és azok védszentjei által nyerték és a mennyeiben eme föladatok szám szerint korlátlanul ismétlődtek, úgy természetesenek találtatott, hogy a fölfogásban és előadásban is a már létező megoldásokhoz ragaszkodjanak.

A miként PERUGINO-nak szabadságában állt saját kartonját a szent-éj, kereszttség, kalvária stb. jeleneteihez többször felhasználni, ép úgy nem jelentette idegen jogok sérelmét, ha mások kompozícióját használták föl a maguk kivitelének alapjául; mivel nem a tulajdonjogra, hanem a kivitel értékére esett a fősúly. Azonban RAPHAEL csakhamar fölismeré eme ismétlések elégtelen voltát; Flórencben látta egyazon tárgynak a legváltozatosabb fölfogásait és ebben fölismeré a művész alkotó tehetségének ismertető sajátságát. Mindazáltal még egy ideig nem vált meg a hagyományok mezejétől. «Sposalizo»-ja mestere művének másolata volt, a mint hogy az is egy régibb műből vette át. És mégis, a részletekben való eltérések már a modern, egységesen egyéni művészönerzetnek előjelei voltak.

A perugiai S. AGOSTINO BAGLIONI-kápolnájának a három királyt ábrázoló oltárképe a városi gyűjteménybe került. Eme kompozíciónak általános beosztása emlékeztet az 1502-ből való predella-képre; azonban ez is visszavezethető PERU-

GINO-nak a gyűjteményben lévő hasonló tárgyú képére. Azonban a kivitel szépsége PERUGINO összes hasonkorebeli alkotásai fölé helyezi e mű értékét, minélfogva a szerzői érdem csakis RAPHAEL-nek tulajdonítható. Ezenkívül a kép közepén lévő lovas-csoport RAPHAEL rajzkönyvének vázlatából van átvéve. Ugyaneme időből származónak lenni látszik a veronai BERNASCONI-gyűjtemény három királya. Ez is a PERUGINO perugiai nagy freszkójának szabad kopiája, a részletekben való föltűnő eltérésekkel. Ha nem sikerül PERUGINO tanítványai között olyat fölfedezni, a kinek kétségtelen művei arra engednek következtetni, hogy eme képnek is ő lehet az alkotója, — úgy csakis RAPHAEL-nek tulajdonítható az is és e két utóbbi művek egyike sem válnék dicsőségének hátrányára. 1505-ből való műveivel sorakozik ama megrendelés, mely eddigi korlátoltabb föadatait szélesebb ösvényekre, magasabb célok elérésére terelte; a freszkó-paletta jutott kezébe és ezzel egyszersmind közvetlenül stíljének megnagyobbodását, képzelőerejének költőibb és szabadabb koncepteiben való fokozódását észlelhetjük. A perugiai San Severo szerzetesei hozzá fordultak kolostoruk kápolnájának falfestményei végett. Föladata abban állt, hogy egy nagy falterületen nyissa meg a mennyet az áhítatos szerzetesek előtt, hogy azok abban megdicsőült kartársaikat a Szentek társaságában, a Szt. Háromság szemléletében gyönyörködve, szemlélhessék. A kép központjára helyezte a felhőkön ülő KRISZTUS-t, angyaloktól környezetten, fölötte a szerafokból alkotott glóriában megjelenő és áldást osztó mennyei ATYÁVAL, alatta a Szt.-LÉLEK galambjával. KRISZTUS széttárja karjait, hogy irgalmába fogadja a hozzája folyamodókat, miközben a szerzetesek üdvözült társaira tekint. A földnek szánt alsó osztályba szentekből álló csoport volt szánva, azonban nem került általa kivitelre és a melyet RAPHAEL halála után mestere fejezett be.

Ez volt az első mű, a mely miatt RAPHAEL először vette kezébe a freszkopalettát és meglepő a hatás, a melyet ez stíljének és egész művészi egyéniségének kifejlődésére gyakorolt. Félremagyarázhatatlanul fölismerhető eme képben a vaticani «Disputa» nagyszerű koncepciójának alapgondolata, a melylyel RAPHAEL néhány évvel később római

dícteljes tevékenységét megkezdette. Azonban nem csupán a csoportosítás által emelkedett RAPHAEL e helyen a magasabb álláspontra, mint a minőt idáig elfoglalt, hanem egyszerre szélesebbek lettek formái; nagyobb vonásokkal rajzolta meg az arcokat, a ruházat redőit és bárha az angyalok állása még az iskolai

szabályokra akar emlékeztetni; eme benyomás elenyészik az egész uraló komolyság és méltóság mellett.

E művel RAPHAEL tevékenysége Perugiában véget ért; és az umbriai iskolával való közvetlen viszonya föloldatott.

Ettől kezdve a művész egy új idő új irányához sorakozott, a hová őt követjük.

VEGYESEK.

ZÁGRÁB. Az 1880-iki földrengés után foganatba vett székház közeledik befejezéséhez; legutóbb az északi toronyra rakták fel a toronysisak kereszttrózsáját és így mindkét torony sisakja elkészült, csak a keresztet kell felrakni. Nagyjában tehát készen volna majdnem 20 évi építés után Horvátország legszebb építési alkotása. A terveket SCHMIDT FRIGYES bécsi építész készítette, a melyek alapján a templomot BOLLÉ és ECKHEL zágrábi építésszek vezetése mellett építettek. Az új székesegyház belső berendezéssel együtt körülbelül öt millió frtba kerül és 1900-ban lesz felszentelve.

SAJÁTOS ALAPOZÁS. Birminghamban jelenleg tanulmány tárgyává tette egy építész bizonyos alapozási módszert, a melynek eddig hasonmása nincs. Nevezett helyen építenek házat olyan telken, mely alatt vasuti alagút körülbelül egy méter a földszinén alól, vezet. Ennek következtében az alagút feletti telekterületet beépítettlenül hagyták. Most azonban akadt műépítő, a ki a telekterületet igen szellemes módon akarja kihasználni a nélkül, hogy a közbiztonságot veszélyeztetné. Ő t. i. az alagút feletti szabadon álló

hátrészeket hat emelő billentyűs gerendázatra fekteti. Az emelők másik végén vannak 100—400 tonnás súlyok. A gerendák középsője 375 tonna súlyt hordoz és a tulajdonképeni alapozáson 5.81 mtr hosszúságban nyugszik. A másik végén 160 tonnás betöntömb van és ilyen arányban van szétosztva a többi gerendák megterhelhetése.

AZ ÚJ ÁRTÉZI-FÜRDŐ. CZIGLER GYÖZÖ építész elkészítette a Városligetben emelendő új ártézi-fürdő építésére vonatkozó három alternatív tervet. A közgyűlés ezek közül egyet el is fogadott s felhívta a tervezőt, hogy az 1,600.000 forintra tervezett költségeket redukálja. CZIGLER betérjesztette az átjavított terveket, melyek szerint az összes költségek 1,177.000 forintot tesznek ki. Az építést a tavasszal meg fogják kezdeni.

A PÉCSI TEMPLOM átalakítási terveit SCHULEK FRIGYES építész készítette. E tervek szerint a templom tetőzete gazdagon aranyozott majolikából készül. A tanács e terveket kiadta a mérnökségnek a részletek kidolgozása és a költségvetés egybeállítása végett.

PÁLYÁZAT.

PÓT-PÁLYÁZAT. Munkács város közönsége egy egyemeletes városház felépítését határozta el, az építés alapjául szolgáló terv és költségvetés elkészítésére nyilvános pályázatot hirdet. Pályázati feltételek, helyszínrajz és a költségvetés alapjául szolgáló egységárak a városi főjegyzői hivatalnál megtekinthetők. A helyi viszonyoknak megfelelő abszolút becsűnek elismert legjobb pályamű 400, második

pályaterv 200 frttal lesz díjazva. Az eredeti pályázati határidő szeptember hó 20-ika helyett 1898. évi november hó 1-jére tűzetik ki. Ezen nap déli 12 óráig beérkezett pályatervek fölött a városi tanács saját kebeléből*) választott vegyes(?) bíráló bizottság dönt.

*) Kik azok a tisztelt bírálók? Ezt előre kell tudni a pályázónak.

A vonatok **INDULÁSA** Budapestról.

Érvényes 1898. május hó 1-től.

A keleti pályaudvarról			A nyugoti pályaudvarról		
óra	percz	vonat neve	óra	percz	vonat neve
12 20		k. e. v. Konstantinápoly ¹	12 00		k. e. v. Konstantinápoly ⁷
12 40		» Becs, Páris, London ²	1 00		» Becs, Páris, London ⁸
6 25		v.-v. N.-Kanizsa	5 55		sz. v. Palota-Ujpest
6 45		» Gyfehérvár-Nszeben	6 10		ost.e.v. Bécs, Ostende ⁹
6 50		sz. v. Bécs, Grác	6 15		sz. v. Érsekujvár
7 10		gy. v. Kassa, Munkács	6 30		» Esztergom
7 15		» Zágráb, Fiume, Róma	6 40		» Czepléd, Szolnok
7 30		» Ruttka, Berlin	6 50		» Palota-Ujpest
7 35		sz. v. Hatvan ³	6 55		v. v. Lajos-Mizse
7 35		» Belgrád, Bród, N.-Kanizsa	8 05		gy.-v. Zsolna, Berlin
7 50		» Kassa, Poprád-Felka	8 15		gy.-v. Temesvár, Orsova
8 00		» Zágráb, Fiume, Pécs	8 30		sz.-v. Temesvár
8 10		» Arad, Brassó	8 40		» Nagy-Maros ²
8 30		» Kolozsvár, Brassó	9 05		» Palota-Ujpest
8 50		gy. v. Bécs, Grác	9 15		» Bécs
8 50		sz. v. Munkács, M.-Sziget	délután		
9 00		» Bicske	12 05		sz.-v. Czepléd, Szolnok
9 15		» M.-Sziget, Stanislau	12 15		» Palota-Ujpest
9 35		» Ruttka, Berlin	12 25		» Nagy-Maros
11 25		v.-v. Székesfehérvár ⁴	12 40		» Nagy-Maros ³
délután			1 05		» Palota-Ujpest
12 10		sz.-v. Nagy-Káta ³	1 25		» Pilis-Csaba ³
12 15		» Bicske ⁵	1 45		gy.-v. Bécs, Páris
12 35		» Hatvan	2 15		h.gy.-v. Párkány-Nána
1 30		» Gödöllő	2 20		sz.-v. Palota-Ujpest
1 45		gy.-v. Fehring, Grác	2 30		gy.-v. Bukarest
1 55		» Arad, Bukarest	2 35		sz.-v. Esztergom
2 15		» Tövis, Körösmező	2 45		» Lajos-Mizse
2 20		» Bécs, Páris	2 55		» Érsekujvár
2 30		sz.-v. Bicske	3 05		» Czepléd, Szolnok
2 35		gy.-v. Kassa, Lawozne, Lemberg	4 05		» Palota-Ujpest
2 40		» Konstantinápoly	4 25		» Szeged
2 45		sz.-v. Hatvan	4 35		» Nagy-Maros
2 55		» Szolnok	5 05		» Palota-Ujpest ³
3 00		gy.-v. Zágráb, Fiume, Eszék	5 45		gy.-v. Bécs ⁴
3 20		v.-v. Adony-Szabolcs, Paks	6 00		sz.-v. Vác ³
3 45		gy.-v. Ruttka, Berlin	6 10		» Palota-Ujpest
4 00		sz.-v. Szabadka	6 30		» N.-Maros, P.-Nána ¹⁴
4 30		» Győr, Széhegyvár	7 00		» Verciorova
5 20		» Fülel, Ruttka	7 10		v.-v. Esztergom
5 45		» Kolozsvár, Brassó	7 20		» Lajos-Mizse
6 25		» Hatvan	7 45		sz.-v. Párkány-Nána ¹²
7 05		» M.-Sziget, Stanislau	7 55		» Palota-Ujpest
7 15		» Bicske ⁴	8 05		» Vác ¹⁰
7 35		» N.-Kanizsa, Triest	9 05		tszsz. Érsekujvár
8 00		» Kassa, Poprád-Felka	9 25		sz.-v. Palota-Ujpest
8 30		» Zágráb, Fiume, Eszék	9 35		» Bécs
8 40		» Ungvár, Lemberg	10 15		ost.e.v. Konstantinápoly ¹³
9 10		tszsz. Bicske	10 35		sz.-v. Szeged, Temesvár
9 15		gy.-v. Kolozsvár, Bukarest	10 45		» Zsolna, Berlin
9 55		sz.-v. Fehring, Grác	11 20		» Vác ¹¹
10 00		» Arad, Brassó	Közlekedik :		
10 20		» Belgrád, Eszék, Bród	¹ Keddén és pénteken. — ² szerdán és szombaton. — ³ ünnep- és vasárnapon máj. 15.—szept. 15. — ⁴ június 1.—szept. 15. — ⁵ május 15.—szept. 15. — ⁶ jun. 15.—szept. 15. — ⁷ minden vasárnap. — ⁸ minden csütörtökön. — ⁹ minden hétfőn. — ¹⁰ ünnep- és vasár. jun. 1.—aug. 31. — ¹¹ jun. 1.—aug. 31. — ¹² jun. 1-től. — ¹³ minden szerdán. — ¹⁴ P.-Nánáig csak jun. 1-ig.		
10 40		gy.-v. Kassa, Poprád-Felka ⁶			
10 45		sz.-v. Bécs			
11 00		v.-v. Ruttka, Miskolc			

A vonatok **ÉRKEZÉSE** Budapestre.

Érvényes 1898. május hó 1-től.

A keleti pályaudvarra			A nyugoti pályaudvarra		
óra	percz	vonat neve	óra	percz	vonat neve
12 10		k. e. v. London, Páris, Bécs ¹	12 50		k. e. v. Konstantinápoly ⁹
12 30		» Konstantinápoly ²	4 40		sz.-v. Palota-Ujpest
5 00		tszsz. Arad	5 30		ost.e.v. Konstantinápoly ¹⁰
5 20		v.-v. Ruttka	5 40		sz.-v. Palota-Ujpest
5 45		sz.-v. M.-Sziget	6 20		» Vác ¹²
6 10		» Brassó, Arad	6 35		» Palota-Ujpest
6 15		tszsz. Bicske	6 45		» Szolnok, Czepléd
6 35		sz.-v. Lemberg, Miskolc	6 55		» Zsolna, Berlin
6 40		» Bécs, Sopron	7 05		tszsz. Érsekujvár
6 55		gy.-v. P.-Felka, Kassa ³	7 15		sz.-v. Verciorova
7 05		sz.-v. Belgrád, Bród	7 25		» Esztergom
7 10		» Brassó, Kolozsvár	7 35		» Palota-Ujpest
7 30		» Hatvan	7 45		» Bécs
7 35		» Grác, Fehring	7 55		v.-v. Lajos-Mizse
7 50		gy.-v. Bukarest, Brassó	8 10		sz.-v. N.-Maros ¹³
7 55		v.-v. Paks, Adony, Szabolcs	8 25		» Czepléd
8 15		sz.-v. Kassa, P.-Felka	8 50		» Párkány-Nána
8 20		» Fiume, Zágráb, Eszék	10 10		» Palota-Ujpest
8 40		gy.-v. Fiume,	10 50		» Érsekujvár
8 45		sz.-v. Hatvan ⁶	11 05		» Szeged
9 15		» Szolnok	délután		
9 25		» Győr	12 55		sz.-v. Palota-Ujpest
10 15		» Triest, Fiume	1 15		» N.-Maros ⁴
10 30		» Szabadka	1 25		gy.-v. Bukarest
10 35		» Ruttka, Fülel	1 40		sz.-v. Palota-Ujpest
délután			1 50		gy.-v. Bécs, Páris
12 25		sz.-v. Hatvan	3 00		sz.-v. Palota-Ujpest
12 50		gy.-v. Berlin, Ruttka	3 10		» Lajos-Mizse
1 05		» Konstantinápoly	3 55		» Nagy-Maros
1 10		» Bukarest, Arad	4 05		» Szolnok, Czepléd
1 25		» Gyékényes, Pécs	4 40		» Esztergom
1 30		» Lemberg, Kassa	4 50		» Palota-Ujpest ⁴
1 45		» London, Páris, Bécs	5 30		» Nagy-Maros ⁴
1 50		» Tövis, M.-Sziget	5 45		» Palota-Ujpest
2 05		» Grác, Fehring	5 55		» Bécs
4 55		sz.-v. Bicske ⁷	6 50		» Temesvár
5 55		» Gödöllő	7 00		» Palota-Ujpest
6 20		» Brassó, Kolozsvár	7 40		gy.-v. Orsova, Temesvár
6 50		v.-v. Győr	8 05		sz.-v. Párkány-Nána
7 15		gy.-v. Bécs, Grác	8 15		» Pilis-Csaba ⁴
7 20		sz.-v. Brassó, Arad	8 40		» Palota-Ujpest
7 35		» Belgrád, Eszék	8 50		gy.-v. Bécs
7 45		» Berlin, Ruttka, Szeres	9 20		» Zsolna, Berlin
8 00		» Fiume, Zágráb, Pécs	9 30		v.-v. Esztergom
8 10		» Stanislau, M.-Sziget	9 55		ost.e.v. Bécs, Ostende ¹⁴
8 35		gy.-v. Róma, Fiume, Zágráb	10 05		sz.-v. Szolnok, Czepléd
8 40		sz.-v. Munkács, M.-Sziget	10 15		» Palota-Ujpest
8 55		» Fiume, N.-Kanizsa, Bicske ⁵	10 30		» Vác ¹¹
9 05		» Kassa, P.-Felka	10 40		» Nagy-Maros
9 20		» Bécs, Grác	10 50		gy.-v. Bécs ⁶
9 25		gy.-v. Berlin, Ruttka	11 00		v.-v. Lajos-Mizse
9 40		» Nszeben, Gyfehérvár	11 20		sz.-v. Érsekujvár
9 45		sz.-v. Triest, Fiume	11 35		» Vác ⁴
10 00		gy.-v. Munkács, Kassa	11 50		k.e.v. London, Páris, Bécs ⁸
10 05		sz.-v. Bicske ⁴	Közlekedik :		
10 30		» Nagy-Káta ⁴	¹ keddén, péntek. — ² szerda, szombat. — ³ jun. 15.—szept. 15. — ⁴ ünnep- és vasárnap május 15.—szept. 15. — ⁵ máj. 15-től. — ⁶ jun. 1.—szept. 15. — ⁷ május 15.—szept. 15. — ⁸ minden szombaton. — ⁹ minden csütörtökön. — ¹⁰ minden hétfőn. — ¹¹ ünnep- és vasárnap jun. 1.—aug. 31. — ¹² jun. 1.—aug. 31. — ¹³ jun. 1-től. — ¹⁴ minden szerdán.		
10 50		» Hatvan ⁴			
11 45		» Siófok, Széhegyvár ⁶			

Árlejtési hirdetmény.

A Kolozsvártt a Bánffy-kertben építendő állami felsőbb leányiskola és tornacsarnok építéséhez szükséges föld és kőműves, kőfaragó, ács, bádogos, vasneműek, cserépfedő, padolat, kövező, asztalos, lakatos, mázoló és üveges munkák elkészítése és szállítása iránt a következő feltételek alatt nyilvános pályázat, illetőleg árlejtés hirdettetik:

1. Az árlejtésben részt vehetnek mindazon szakértő hazai iparosok vagy vállalkozók, kik üzletük gyakorlására hatósági engedélylyel bírnak.

2. Ajánlat az összes munkákra tehető, vagy egyes munkacsoportokra, vagy pedig egyenkint külön-külön bármely munkára.

3. A készítendő munkákra vonatkozó költségvetési kivonatok, vállalkozóknak rendelkezésére fognak bocsátatni és kötelesek abba egységáraikat beiktatni és a végösszeget úgy számjegyekkel, mint betűkkel kiírni.

4. Csakis azon ajánlatok fognak figyelembe vétetni, melyek a kiszolgáltattott eredeti ajánlati iveken nyújtattak be.

5. Távirati úton küldött ajánlatok nem fognak figyelembe vétetni.

6. Az 50 kros bélyeggel ellátott és lepecsételt ajánlatok legkésőbb folyó évi szeptember hó 26-áig a magy. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium segédhivatali igazgatójának nyújtandó be.

Később érkezett ajánlatok nem fogadtatnak el.

7. Tartoznak ajánlattevő vállalkozók a szerződési általános feltételek 5. §-ának határozatai szerint ajánlati összegének 6°/_o-át bánatpénz gyanánt az ugyanott kiírt módiratok szerint a budapesti IX. ker. magy. kir. állampénztárnál vagy pedig a kolozsvári magy. kir. adóhivatalnál az ajánlat benyújtása előtt betenni, s az erről szóló nyugtatót az ajánlathoz csatolni.

8. Fentartja magának az építető miniszterium a jogot, hogy ajánlattevő vállalkozók közül a jutányosság szem előtt tartása mellett a munka kivitelével és végrehajtásával azt a vállalkozót bizza meg, ki a jó és helyesen készített munkák teljesítése iránt már eleve is legtöbb biztosítékot képes nyújtani.

9. A munkálatokra vonatkozó általános és különleges vállalati feltételek és tervek Alpár Ignác építész irodájában (Budapest, VII. ker., Almássy-tér 15. sz.) megtekinthetők és ugyanott fognak a munkakivonatok és ajánlati minták a jelentkező vállalkozóknak kiadatni.

10. A munka azonnal megkezdendő és olyképen folytatandó, hogy az épületek 1899. évi május hó 30-án fedél alá jussanak s ugyancsak 1899. évi szeptember hó 15-ére elkészüljenek.

11. A vállalati általános és különleges feltételek a tudomásul vételnek elismerése végett ugyanott minden ajánlattevő vállalkozó által előzetesen aláírandók lesznek.

12. A beadott ajánlatok magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszteriumban folyó évi **szeptember hó 27-ikén d. e. II órakor** fognak nyilvánosan felbontatni.

A vallás- és közokt. magy. kir. miniszterium.